

Взаємовідносини Ф.Ю.Мельникова з ізмаїльськими старообрядцями

Федорова Алла Іванівна, канд.іст.наук, доцент,
Одеський національний політехнічний університет

Незалежність України дала можливість вітчизняним науковцям вивчати документи під грифом «совершенно секретно», висвітлювати так звані «білі плями» в історії, проводити науково-дослідницьку роботу за кордоном, більш ретельно вивчати історію та культуру етноконфесійних груп, що мешкають на території країни, тощо.

З середини XVIII ст., тікаючи від утисків російського уряду та синодальної церкви, на території Бессарабії, куди входить і Ізмаїл, оселяються російські старообрядці.

Однією із значимих постатей в історії старообрядництва, яка в останні десятиліття привертає увагу дослідників різних країн, є Федір Юхимович Мельников – відомий старообрядницький діяч, начотник, борець з більшовизмом та атеїзмом, автор першої монографії з історії старообрядницької церкви [1].

Народився Ф.Ю.Мельников на Стародубщині, в м. Новозибків Чернігівської губернії, в родині старообрядницького священика Євфимія Павловича, відомого своєю місіонерською діяльністю та книгозбиральництвом. Вчителями Федора, окрім батька, який надав перші уроки грамоти та богослов'я, був і відомий просвітитель священоінок Арсеній (Онисим Швецов).

З молодих років Ф.Ю.Мельников відрізнявся начитаністю, знанням літератури та історії, вмінням розбиратися в тонкощах богослужбових книг. Саме це дало йому можливість успішно вести релігійні спори, дебати з представниками «ніконіанської» церкви, які не визнавали старообрядництва та намагалися взяти його під власний контроль. З шістнадцяти років він був

начотником, диспутовав спочатку з місіонерами в рідному Новозибкові та сусідніх приходах, а згодом на Кавказі, Бессарабії, Москві тощо. Його сподвижниками в цій справі були старший брат Василь та Іван Усов (майбутній білокриницький митрополит Інокентій).

Отже, з Бессарабією Ф.Ю. Мельников був знайомий з кінця ХІХ ст. З особливою гордістю він згадував дебати з місіонерами в м. Ізмаїлі у 1893 р. (правда, за даними місіонерів бесіди відбулися наприкінці січня – на початку лютого 1894 р.). Ф.Ю.Мельников зазначав, що місіонер південного регіону священник Ф. Воловей втік від нього з братом після першої бесіди начебто через сімейні обставини. Через тиждень він повернувся з помічниками - вилковським священником Іларіоном Софроновичем та клинцовським семінарським викладачем «з розколу» С.Маргаритовим. Але й вони не змогли вести бесіди з Мельниковими належним чином, тому через кілька днів до Ізмаїлу приїхав з Петрограду синодальний місіонер Ксенофонт Крючков, якого відрядив обер-прокурор Синоду К.Победоносцев. К.Крючков, за твердим переконанням Ф.Мельникова, зміг подолати їх лише шляхом судового порядку: замість зали бесід вони з братом опинилися в камері судового слідчого [1, с.486-487].

Отже, на початку 1894 р. Федір та Василь Мельникови були викликані до Ізмаїлу. Ф.Воловей акцентував, що *«в потребных случаях старообрядцы измаильские не жалеют для поддержания раскола и общественных, и даже церковных денег»* [2, с.254; 3]. Він наступним чином згадував зустріч: *«На публичных беседах 23, 30 и 31 января и 2 февраля совопросниками со стороны старообрядцев явились известные всей России дерзкие злохулители Св.Церкви, братья Феодор и Василий Мельниковы, приехавшие из Новозыбкова в Измаил по приглашению местных старообрядцев для защиты их упования. По распоряжению духовного начальства, вследствие просьбы о.Воловея, прибыли в г. Измаил в конце января для беседы с Мельниковыми преподаватель местной духовной семинарии г.Маргаритов и Синодальный миссионер, протоиерей Ксенофонт Крючков»* [2, с.278]

Свої спогади залишив і С.Маргаритов: «...грубость и дерзость его [Ф.Мельникова – А.Ф.] просто поразительны. Доселе я еще никогда не встречал среди старообрядцев такого феномена...

Мельниковы прибыли в Измаил в двадцатых числах января. Беседы с ними у о.Воловея должны были начаться с 30-го января. По желанию о.Феодосия к этому дню прибыл в Измаил из Кишинева и пишущий эти строки...

...на этой беседе Мельниковы ничего дельного не сказали, а старались только увернуться от предлагавшихся им вопросов.» [4, с.313-314, 382].

На ранок після бесіди за участю К.Крючкова Мельникови були заарештовані, начебто внаслідок побоювань поліції хвилювань серед православних через «дерзких крикунов». С.Маргаритов стверджував, що цей арешт складався з того, що у Мельникових відібрали декілька цензурних книг, їх залишили на свободі і навіть дозволили продовжувати бесіди з православними місіонерами, але вони відмовилися [4, с. 383]. В «Історії старообрядництва» подаються дещо інші дані: Кишинівський окружний суд виправдав Василя Мельникова, а Федора приговорив до чотирьох днів тюремного ув'язнення [1, с.487].

С.Маргаритов робить наступні висновки: «доверять Мельниковым на слово весьма опасно, что необходимо проверять сказанное ими. Мне известно, что некоторые из благомыслящих старообрядцев, усомнившись было в истинности австрийского священства, послушав разглагольствования Мельниковых в старообрядческих домах, снова возымели веру в свое священство...» [4, с. 393-394]. Отже, С.Маргаритов підтверджував безперечний авторитет братів Мельникових серед старообрядців.

В 1895 р. Ф.Мельников був притягнений до судової відповідальності на батьківщині за диспути, його чекала багаторічна каторга, тому він тікає до Румунії, де в Браїлі з 1896 р. починає видавати старообрядницьку щомісячну газету «Слово Правды». Як і перша газета «Старообрядец» Николи Чернишова, видання Ф.Мельникова зустріло неоднозначні оцінки: «даже сам

старообрядческий митрополит Афанасий был на первых порах против затеи Мельникова» [5].

Забігаючи вперед, зазначимо, що після арешту редактора в червні 1897 р. газета змогла проіснувати лише один рік. «Слово Правды», як і інші видання Федора Мельникова, користувалися попитом в Бессарабії [2, с. 251; 6].

Під час коронації імператора Миколи II (1894-1918) старообрядці Ізмаїльського повіту провели урочисту службу за государя-імператора та надіслали вітальну телеграму, яка була підписана: *“Духовный Николаевской церкви Епископ Анастасий, старосты церкви: Бочаров, Григорьев и Белов”* [7, с.237]. Однак ізмаїльські старообрядці замість відповіді отримали розпорядження, що Анастасій не мав права іменувати себе єпископом, звертаючись до особи Государя Імператора, бо єпископство його незаконне. З цього приводу зі старообрядцями проводиться ряд бесід, Ф.Воловей навіть підготував брошуру *«Беседы о незаконности и безблагодатности австрийской иерархии»*. Стурбований цим ізмаїльський старообрядницький клір звернувся до Федора Юхимовича, *«как непобедимому защитнику старообрядчества»*, з проханням дати належну відповідь. Ф.Мельников в жовтні 1896 р. в Браїлі надрукував брошуру *«Объяснение по поводу ответа К.П.Победоносцева на поступившую на Высочайшее Имя телеграмму от Измаильских старообрядцев»* за підписом *«Старообрядец»* [7, с.236-237]. Ця брошура разом з газетою «Слово Правды» Мельниковим була направлена до Ізмаїлу, де вночі екземпляри були розкидані по вулицям міста.

В червні 1897 р. стався черговий арешт Ф.Мельникова в Ізмаїлі [1, с. 487; 8]. Йому було пред'явлено чимало звинувачень. В попередньому ув'язненні він провів дев'ять місяців, але після судового розгляду був звільнений Стародубським окружним судом від будь-якої відповідальності.

Через третину століття доля знову зв'язує Ф.Ю.Мельникова з Бессарабією. У 1930 р. він тікає до Румунії, де вже буде змушений перебувати до кінця свого життя. Спочатку він оселяється в Бессарабії, в 1930-х роках перебував в Ізмаїлі. Фотографії – свідоцтва перебування Федора Юхимовича в

регіоні - виявлені нами під час експедицій по старообрядницьким общинам Бессарабії. Також чималий масив фотографій та документів, що стосуються окресленого нами регіону, датовані 1931, 1937, 1939 рр., ми «зустріли» під час знайомства з архівом Ф.Ю. Мельникова у 2009 р., який він сховав на хуторі Піск (Браїла, Румунія) в церкві Різдва Пресвятої Богородиці.

Доволі активну участь брав Ф.Ю.Мельникові 1930-х роках у конфлікті, що відбувся в Ізмаїльській єпархії через єпископа Феогена.

Листування зі старообрядцями Ізмаїлу відбувалося і в наступні часи, наприклад на хуторі Піск виявлений лист від Дунаєвих з Ізмаїлу від 22.10.1942 [9].

Отже, Ф.Ю.Мельникова з ізмаїльськими старообрядцями пов'язує довга та плідна співпраця з юних літ до зрілого віку.

Література:

1. Мельников Ф.Е. Краткая история древлеправославной (старообрядческой) Церкви. – Барнаул, 1999.
2. Отчет Миссионерского Комитета Кишиневской епархии за 1894 год // Кишиневские епархиальные ведомости (далее – КЕВ). – 1895. – № 14-15. отд. оф. - С.244-256; №16. отд. оф. –С.274-280.
3. Отчет Миссионерского Комитета Кишиневской епархии за 1895 год // КЕВ. – 1897. - №14. отд. оф. - С.296.
4. Маргаритов С. Собеседование со старообрядцами в г.Измаиле // КЕВ. 1894. - №10. отд.неоф. – С. 312-318; №12. отд. неоф. – С.381-394.
5. Ф.Воловей Ложь и клевета раскольнического начетчика Феодора Мельникова о мощах Св.Феодосия Углицкаго // КЕВ. – 1899. - №17. отд. неоф. – С.442.
6. Сахаров И. Несколько слов по поводу миссионерского циркуляра относительно раскольников // КЕВ -1901. - №5. отд. неоф. – С.93
7. Воловей Ф. Разбор объяснения старообрядца по поводу ответа К.П. Победоносцева на поступившую на Высочайшее Имя телеграмму от Измаильских старообрядцев // КЕВ. – 1897. - №9. отд. неоф. – С.234-239.
8. Козак В. Извлечение из отчета Миссионерского комитета Кишиневской епархии за 1897 год // КЕВ. – 1899. - №1-2. отд. оф. – С.8.
9. Архів церкви Різдва Пресвятої Богородиці (Піск, Румунія).